

”שלוש שנים למדת איך להחזיר ספר למדף?”

ספרני בתי ספר, ספריות ציבוריות וספריות אקדמיות: תפיסת הדימוי העצמי-

מקצועי בזיקה למיצב החברתי של מקצוע הספרנות/מידענות

אילת אילון

תקציר

עידן המידע שבו המידע נגיש לכל, הביא עמו שינוי בספרנות הקלאסית ובסביבות עבודתם של הספרנים. הספרן איננו רק שומר האוסף המודפס אלא הוא אחראי על פיתוח האוסף ועל מתן שירותים אלקטרוניים למשתמשי הספרייה.

לצד הכישורים המסורתיים של קטלוג, מיון ומתן יעץ, נדרש היום הספרן לאמץ ולשלב טכנולוגיות חדשות בספרייה, כאלו ההופכות את עבודתו מורכבת יותר, דינמית ורבת מימדים.

אולם על אף התפתחותו הרבה של מקצוע הספרנות והדרישות לכישורים, ליכולות טכנולוגיות מתקדמות ולהשכלה אקדמית מהספרנים, מחקרים מצביעים על כך שהדימוי המקצועי נותר נמוך. מחקרים נוספים מעלים תמונה שונה לפיה הספרנים רואים עצמם יעילים, אינטליגנטים, בעלי יוזמה ואמביציה, דינמיים, מעוררי השראה וככאלה המוסיפים ערך למוסד האקדמי.

לאור הגישות הללו המעידות על שתי תופעות מנוגדות, מחד הרגשת דימוי עצמי ירוד ומאידך, דימוי עצמי גבוה וזאת בהתאם למיומנויות החדשות שנוספו, מטרתו של המחקר הנוכחי היא להבין מהי תפיסתם של הספרנים את הדימוי העצמי-מקצועי שלהם וכיצד הם תופסים את הדימוי המקצועי של הספרנים בכל אחת מהקבוצות האחרות: ספריות בתי ספר, ספריות ציבוריות וספריות אקדמיות.

המחקר נערך על פי הפרדיגמה האיכותנית והתבצע באמצעות שימוש בשאלון עומק מובנה למחצה לספרניות משלוש קבוצות הספריות, תוך התאמת השאלות לסוג הספרייה.

המחקר דן בשלוש שאלות מרכזיות:

א. כיצד מושפע הדימוי הפרופסיונלי של הספרנים מדרישות התפקיד לשימוש בטכנולוגיות מידע? (אינטרנט ומאגרי מידע).

ב. האם שיוכו המקצועי של הספרן לקבוצת הספריות משפיע על הדימוי המקצועי שלו בעיני עצמו? כיצד הוא תופס את הדימוי המקצועי של הספרנים בקבוצות האחרות בהשוואה לקבוצה שלו?

ג. מה ניתן ללמוד מהאופן שבו תופסים הספרנים את הדימוי המקצועי על הפרופסיונליזציה של תחום העיסוק?

הממצאים מהניתוח האיכותני חולקו לשלוש קטגוריות עיקריות שהן למעשה מוקד שלוש שאלות המחקר :

- תפיסת הדימוי המקצועי ושימוש בטכנולוגיות מידע
- תפיסת הדימוי המקצועי והשיוך לקבוצת הספריות תוך השוואה לשתי קבוצות הספריות האחרות
- תפיסת הספרנים את שדה הפרופסיה המקצועית

הממצאים הראו כי בקטגוריית השימוש בטכנולוגיות מידע, פרקטיקת ההדרכות על השימוש במאגרי המידע, היא מוקד עבודתן המקצועית של הספרניות, אשר חושפת את השליטה והידע הנדרש לצורך התמצאות והבנה בטכנולוגיות המידע ובכך מתבטאת צבירת הון סימבולי בשדה.

את פרקטיקת ההדרכות ניתן לראות ככלי המבדיל בין הספרניות בשלוש הקבוצות. פרקטיקה זו ממקמת ומגדירה את הספרניות תוך שהיא גורמת לכך שיכירו בהן כבעלות עמדה בשדה ושביחס אליהן הספרניות בקבוצות האחרות צריכות למקם את עצמן. בהתאם לתפיסה זו הספרניות בספריות האקדמיות שההדרכות הן חלק מרכזי בעבודתן, מבססות את מעמדן בשדה ביחס לקבוצות האחרות בהן ההדרכות מועטות או שרמת מאגרי המידע נמוכה בהשוואה לאלו הקיימות בספריות האקדמיות ועל כן אינה דורשת רמת ידע ומקצועיות גבוהה. השימוש הרב בטכנולוגיות מידע בעבודתן של הספרניות האקדמיות העובדות בשדה האקדמי ונתפס בסטטוס גבוה, מהווה דרך לצבור הון סימבולי ועל ידי כך לזכות בדימוי פרופסיונלי גבוה יותר.

ניתוח סיפוריהן של הספרניות כפי שעלה מהראיונות, הצביע על אופני התמודדות שונים של בעלות עיסוק סמי-פרופסיונלי עם דימוי מקצועי נמוך. בדומה לממצאים ממחקרים קודמים, ההשוואות שעשו הספרניות בינן לבין עמיתותיהן וכן בינן לבין מקצועות פרופסיונלים וסמי-פרופסיונלים אחרים, לימדו שכדי לבדל בין עיסוקים במאבק על מעמד פרופסיונלי, השתמשו הספרניות באסטרטגיית ניהול רושם סימבולי באמצעות שימוש בהגדרת תפקידן כמידעניות. אולם בהתאם לתאוריות קיימות ולממצאי מחקרים קודמים, הניסיון לנכס תדמית יוקרתית אינו מספיק כדי ליצור מוביליות פרופסיונלית. הניסיון ליצור רושם סימבולי באמצעות אימוץ טרמינולוגיה שנועדה להאדיר את הדימוי העצמי-מקצועי ונתמכת על שיש לשוני ולא על כישורים מקצועיים, לא קידמה את המעמד הפרופסיונלי של הספרניות ואף פגעה בחלקן.

העדשה התיאורטית דרכה ניתן לנתח את ממצאי הראיונות היא השימוש של הספרניות במנגנון של מדרוג כדי לבסס את מעמדן הפרופסיונלי בכל אחת מן הקטגוריות שנבחנו: מידת השימוש בטכנולוגיות מידע, השיוך לסוג הספרייה ותפיסת שדה הספרנות. על פי מדרוג זה, נמצא כי הספרניות בספריות האקדמיות זוכות ליוקרה פרופסיונלית הן בעיני עצמן והן בעיני הספרניות בשתי הקבוצות. יחד עם זאת, בהתייחסותן אל סוגיית ההכרה בתוך הקבוצה כפי שהיא נתפסת על ידי הסגל האקדמי והסטודנטים ניכר היה שבנקודה זו הן לא זוכות להכרה המצופה ולעיתים נתפסות כפקידות / מזכירות או כנושאות את הסטיגמה על הספרניות. כתוצאה מכך, הן חשות מידה של פגיעה בערך הפרופסיונלי שלהן.

ניתוח ממצאי הראיונות המתייחס לתפיסת הדימוי העצמי של ספרניות הספריות הציבוריות, על רקע השייך לקבוצת הספריות, מעלה תחושה מתמשכת של פגיעה בדימוי הפרופסיונלי הנובע מתנאי עבודה ושכר נחותים, מעבודה הנתפסת כטכנית ופקידותית ומזלזל מקהילת הקוראים. לפיכך, על פי מנגנון המדרוג ניתן לומר כי מעמדן של ספרניות בתי הספר נתפס כגבוה יותר ממעמדן של ספרניות הספריות הציבוריות. יחד עם זאת, בהתייחס למדרוג של קבוצת ספריות בתי הספר והספריות הציבוריות בעיני עצמן, לא ניתן לקבוע באופן חד משמעי מי מבין השתיים נמצאת בסטטוס גבוה יותר. לשתי הקבוצות מאפיינים דומים במידת השימוש בטכנולוגיות המידע, בתנאי העבודה ובשכר. על כן ניתן לטעון כי הצגתן של הספרניות בספריות הציבוריות ובבתי הספר היוותה במה לקידום תדמית עצמית חיובית על ידי הנמכה של הקבוצה האחרת.

ממצאי המחקר מלמדים כי תפיסתן של הספרניות את שדה הספרנות בסטטוס נמוך הן תוצאה של מספר גורמים הנובעים ממאפייניו של מקצוע סמי-פרופסיונלי: הספרניות אינן עוסקות בפיתוחן של ידע חדש, הן אינן זוכות להכרה מקהילת משתמשי הספרייה ומהציבור הרחב וגורמי הפיקוח אינם דואגים לפיתוחן המקצועי כמו גם לאינטרסים שלהן. מרבית העוסקות במקצוע בישראל הן נשים ומעל לכל מעיבה עננה בדמותם של תנאי עבודה נחותים ושכר נמוך משמעותית בהשוואה למקצועות אחרים במשק ובאופן שאינו הולם את השכלתן.

כדי לקדם תהליכי פרופסיונליזציה בשדה ובמטרה לגרום למוביליות פרופסיונלית, יש ליצור תנאים להתפתחותן המקצועית של הספרניות מכל הקבוצות ובה בעת לשמר את תחושת השליחות והערך העצמי הנובעים מהם. פעולות אלה עשויות לחזק את הדימוי המקצועי, להוביל לעלייה בדימוי הפרופסיונלי של הספרניות ולהביא לשיפור הסטטוס המקצועי כפי שהוא נתפס על ידי הציבור וקהל הקוראים. מדבריהן של הספרניות עולה כי הן אינן זוכות לפיתוח מקצועי רב, מיעוטם של קורסים מקצועיים מעלים אצלן את החשש מפני קיבעון פרופסיונלי. השקעה בפיתוחן המקצועי של הספרניות באמצעות יצירת מרחב למידה משותף בין עמיתים יסייע להתפתחות מקצועית רפלקטיבית ויתרום לחיזוק תחושת ערך פרופסיונלי ולמוניטין מקצועי.

ממצאי המחקר מצביעים על הצורך באגודה מקצועית חזקה של ספרני ישראל. תפקידה העיקריים של אגודה כזו יהיה לדאוג לאינטרסים של הספריות ושל הספרנים הכוללים: שיפור בתנאי עבודתם, בהקצאת תקנים למשרות מלאות ובשכר אשר יהלום את השכלתם, בנוסף עליהם לדאוג להכשרות מקצועיות. מהלך כזה יוביל להעלאת מעמדה של הפרופסיה בכלל ושל הספרנים בפרט.

מספר מערכת: 9926583764805776